

НУСРАТУЛЛА
ҚУДРАТИЛЛА
ҲОЖИ МУЎИН
ШУКРУЛЛА

ТЎЙ

*Туркистон маишатидан олинган
4 парда ва 4 манзаралик театр рисоласи*

КЕРАКЛИК АШХОС АСБОБИ:

Б о й — 50 яшар.

А б д у л а ҳ а д — бойнинг маҳрами, 20 ёшда.

И м о м — 30 ёшда, бир оз басир тиллик, аҳли илм.

О қ с о қ о л — бой маҳалласининг элликбошиси, 50 ёшда.

Б о б о Х и т о б — буз болаларнинг бобоси, 40 ёшда.

Э ш н а з а р — кубкоритозларнинг бобоси, 35 ёшда.

Х и д и р б о й — бойнинг жураси, 60 ёшда.

Ҳ о ж и б о й — бой маҳалласидан бир муйсафид, 80 ёшда.

М и р з о — банкнинг хизматкори, 25 ёшда.

Ж у в о н — 16 ёшда.

А ш у л а ч и — жувоннинг ҳамроҳи, 25 ёшда.

Б о й б а ч а — бойнинг хатни қилинадургон угли, 12 ёшда.

Г а д о й — 60 ёшларда, кийимлари йиртиқ, ифлос, тиланчи.

О р з и қ у л — 25 ёшда, жуда ғаюр, буз бола.

Ў л м а с — 25 ёшда, шурапушт олуфта.

Т е ш а — 20 ёшларда, буз болаларнинг жураси.

Меҳмонхона ашёси: гилам, кўрпача, дастурхон, сочик.

Туй лавозими: 3 лаъли ширавор, 16 дона нон, чойнак-пиёла, 3 табақ ош, 8 калла қанд, 8 тун.

Базмга кераклик нарсалар: бир тоғора, 3-4 шиша мусалласга ухшаган нарса, 3-4 дона 3 сўмлик қоғоз, пичоқ.

Дукон ашёси: 3-4 туп ҳар хил чит, ғаладон, 5-6 тангалик майда пул, дафтар.

Судибний пристуф кийуми, полиска либоси.

БИРИНЧИ ПАРДА

«МАСЛАҲАТ ОШИ»

Парда кутарилганда, меҳмонхона манзараси куринур. Меҳмонхонада туй қиладургон бой ила маҳрами ҳам маҳалла имоми ва оқсоқоли чой ичишуб ултурарлар.

Б о й (*қичқирар*) — Абдулаҳад!

А б д у л а ҳ а д — Лаббе.

Б о й — Дарров бориб, маҳалла буз болаларини каттаси Бобо Хитоб купкоритоз Эшназар ҳам Хидирбой журам ила Ҳожи бобони чақириб кел. Туйнинг маслаҳатини қилармиз.

А б д у л а ҳ а д — Хуб, жоним билан. (*Чиқиб кетар.*)

(Бир оз фурсатдан сунг тайинланган одамларни бирга олиб кирар. Меҳмонхонада утурганларнинг ҳаммаси урунларидан турарлар.)

Б о й — Марҳамат. Марҳамат. (*Жой курсатар, булар «Сиз утунг!» дсб бир-бировларини қул ва этакларидан тортишув утурарлар.*)

Д о м л а (*қул кутариб фотиҳа уқур*) — Худованди карим бойимизни катта туйларга еткурсун!

М е ҳ м о н л а р — Олло акбар. (*Қулларини юзларига суртарлар.*)

Б о й — Иншоолло, дуолари қабулдур.

Д о м л а — Албатта! Уч кишидан зиёда бир мажлисда қилинган дуони худо қабул қилур эмиш, дсб куб катта муътабар эски китобларга ёзилгандур.

Б о й — Ҳа! Албатта, ҳеч шак йук, азизлардан ургулай. Алардан ҳеч гап қолган йук. Ҳаммасини китобларга ёзиб кетгандурлар. (*Урнидан туруб.*) Ҳаммалари хуш келубдурлар!

М е ҳ м о н л а р (*нимзех булуб ва қулларини куксиларига куюб*) — Саломат, саломат!

Б о й (*қичқирар*) — Абдулаҳад!

А б д у л а ҳ а д — Лаббе, хуш! (*Эшиқдан кирар.*)

Б о й — Дастурхон кетур, чой ва лаъли олиб кел!

А б д у л а ҳ а д — Хуш. (*Ҳаммасини кестуруб қуяр. Бобо Хитоб чойни олиб сузар. Алар нон ва ширавордан тановул қилурлар.*)

Б о й (*меҳмонларга қараб*) — Худога шукур, қулба-чаларингиз катта бўлубдур. Шул ойда хатна туйини қилуб, буйнумиздан соқит қилайлук, деб уйлаб туруб-миз. Нима маслаҳат берасизлар?

Д о м л а (*бойга қараб*) — Ҳе, ҳе, муборак булсун. Худо ҳамма бандасиға шундай кунларни насиб қилсун!

Б о й — Худой хайр, муборак қилсун.

О қ с о қ о л — Бой бобо! На тариқа туй қилмоқчимиз? Кичикроқ, камбағалворми? Ёки овоза чиқаратургон бой зебми?

Б о й — Ушбу туғруда бирон маслаҳат беринглар, деб сизларни чақирдим. Ҳар нима булса, сизлар маҳаллани каттакони, шаҳримизнинг урф-расмини биласизлар. Маним ихтиёрим сизларгадур. Баҳарҳол бир маслаҳат берингларки, бошқа бой жураларимиз айб қилмайтургон туй булсун. Агар мумкин булса, бизники аларникидан ҳам бир парда зиёд булсун.

О қ с о қ о л — Албатта, ман маҳалла тарафидан тайинланган элликбошидурман. Шаҳарни ҳар гушасида туй ва ё аза булса, боруб бир ун қадоқлик қанд ёки бир газлик йиртиш олуб юргандурман. Сиз ушбу маҳаллада катта бой бўлуб туруб, агар кичкина туй қилсангиз, халойиқ айтадурки, фалончи бойни курдунгларми? Кичкина туй қилуб, бизларга қанд бермади. Ваҳоланки, ушал бойнинг маҳалласидаги оқсоқоли бизни туйларимиздан то бир ун қадоқлик қанд олмагунча кетмас эди. Дарвоқе, шундайдур. Агар катта туй берсангиз, бойлигингиз маълум бўлуб, овозангиз чиқар. Ва ҳам бизни обрўйимизни оласиз. Шундай эмасми, жаноб бой?

Б о й — Боракалла, оқсоқол! Худ кунглумдагича маслаҳат бердингиз-о, раҳмат! Хайр, сизники-ку маъқул, (*домлага қараб*) жаноб домла, тақсир! Сиз нима маслаҳат берасиз?

Д о м л а — Бой амак! Оқсоқолни сузларидан маълум булдики, туйингиз жудо катта ҳам овозалик булур экан. Худо ёмон кўздан сақласун, бул туйингизга жаноб қози, муфти, мударрис ва катта уламоларни таклиф қилуб, бир донадан яхши заррин тунлардан бермоқингиз лозимдур. Чунки, «Уламо варасаи анбиъ», демишлар. Уламони иззат қилсангиз, пайгамбарни иззат қилгандек буласиз ва ҳам бу эҳсонингиз абас кетмас, сизга дастгири охират булур.

Б о й — Ҳа, тақсир, рост дейсиз! Охиратни нари

қуяйлук. Бу ишимизни бу дунёда ҳам қанча манфаати борлиги маълумдур. Чунончи, бизни одамлар устига қуюб ёткан насияларимиз ҳам жуда куб. Насияхурлар ила қозихонада мурофия ва жанжал қилишганимизда, қози ва муфтиларимизнинг бизнинг нафъимизга ҳаракат қилишлари мумкин булур. Булардан бошқалари кучада туғри келганда, манга таъзим қилуб салом берурлар. (*Табассум қилуб*). Ана, муни куруб баъзи одамлар: «Бой жуда муътабар одам булган экан», деб гумон қилурлар.

Д о м л а — Албатта, бой бобо! Агар жанобингизга малол келмаса, яна бир маслаҳат бермоқчи эдим.

Б о й — Йуқ, йуқ, асло малол келмайдур, гапураверинг. Сиздек катта уламони маслаҳатиға қулоқ солмасак, кимни маслаҳатиға қулоқ соламиз, тақсир?

Д о м л а — Туй — худони хазинаси, дерлар. Яъни, худони хазинасидан ҳар қанча олинса, кам булмайдур. Ҳозир сиз гуё худонинг хазинаси устиға утурубсиз. Ана шундай ғанимат вақтда мадраса, масжид, мазорлар, хонақоҳларда тупроқ ялаб ётгон бечора толибул илм муллабаччаларға ҳам ушал уч сумлик арзон баҳо тунлардан инъом қилсангиз, хайрингиз ниҳоятда урунли булуб тушар эди.

Б о й — Уху! Сизни маслаҳатингизга қарасак, қучаларға ишсиз, фақат оти «уқуймиз» деб юрганларга тун бермоқ лозим экан-да! Тақсир! Биз бу йил боғимизга тун экканимиз йуқ. Тун ила деҳқончилик ҳам қилмаймиз. (*Одамларга қараб.*) Тун, тун, тун, индамай турсам, гадойларға ҳам тун бер, дейдур-о! (*Домлага қараб.*) Хайр, тақсир! Сизни бу сузингиз ҳам бутун синмасун. Сизнинг хотирингиз учун ушал айткон муллабаччаларингизни баъзи одамшавандасиға 8 тангалик тунлардан берамиз. Ҳеч ишимиз тушмаса ҳам майли-да!

Д о м л а (*қулини куксиға қилуб*) — Қуллук, қуллук, қуллук. Сизни бу хизматингизга ушал муллабаччалар тарафидан ташаккур қиламан.

Б о й (*Бобо Хитобга қараб*) — Оқсоқол ила домлани берган маслаҳатлари тамом бўлди-ку, энди сиз нима дейсиз, Бобо Хитоб?

Б о б о Х и т о б — Оқсоқолни маслаҳатлари тузук, домланикини қуяверинг. Ушал нафи тегмайдургон муллабаччаларға берилатургон тунларнинг пулиға уз маҳалламизни буз болалариға базм ва майхурлик қилуб берсангиз, яхши эмасму? Мани хаё-

лимға буз болаларимизни кунглини топсангиз, узингизга ҳам яхши булур. Чунончи, кечаларда угрилардан курқмасдан бахузур тинчгина етарсиз; узингиз еки бола-чақаларингиз улганда, буз болалар улукларингизни кутарарлар. Булардан бошқа ҳам бошингизга иш тушканда, масалан, бирав ила урушканингизда еки угулларингизга бирон олуфта емон куз ила қараганда, буз болаларимиз тарафингизни олуб, сизни ҳимоя қиларлар. Ана, бой бобо! Мани берган маслаҳатимни сизга 72 жихатдан фойдаси бор!

Б о й — Сизнинг сүзингиз ҳам тузук-ку-я, лекин домлаимизни кунгли қолмасин, деймиз-да! Домлаимиз ҳам бизга кераклик одам, чунки, улсак, жанозамизни укурлар ва ҳам пешнаомозимиздурлар. (*Домлага қараб.*) Тақсир! Сиздан бир масала сұрайман: шул майхурликни китобларга нима деб езган булсалар?

Д о м л а — Яхши масаладан сұрадингиз, бой бобо! Сиз сұрамаганда ҳам ҳозир бу мажлисда сүзни мавқеи келган учун бу тугруда шаръий масалаларни баён қилуб, тўйингизда буладургон базм ва майхурликни манъ қилмоқчи эдим. Бизнинг шариати исломияда фоҳишабозлик ҳаром булганидек, жувонбозлик ҳам мутлақ ҳаромдур. Майхурликнинг ҳаромлигини баён қилмоқ ҳожат ҳам эмас. Чунки бунинг ҳаромлиги ҳаммага маълумдур. Ҳар ким ҳаром ишни қилса, тонгла қиёматда мустаҳиқ алоб буладур. (*Бойга қараб.*) Албатта, мундай базм-мазмни тўйингизга йул берманг, бой бобо! Мунга исроф қилинатургон ақчангизни мактаб йулига еки камбағал муллабаччаларга хайрот қилсангиз, яхши булмасми?

Б о б о Х и т о б (*аччиғланиб, домлага қараб*) — Тақсир, нима дейсиз? Базм ва майхурлик, ҳаром, дейсизми? Бизлар қирқга кириб, ҳалигача бу ишларнинг ҳаромлигини ҳеч уламодан эшитканимиз йуқ эди. Ҳақто бу ишларни Бухоро қози калони ҳам манъ қилмайдур. Энди сиздака нима есирак муллалар манъ қиласизларми? Эҳтимолки, сиз ҳам янги чиққан жадидчилардан булсангиз.

Д о м л а — Йуқ-э! Ман жадид-падидни билмайман, аз рўйи шариат тугрисини айтдим-да. Энди хоҳ қилинг, хоҳ қилманг. Ман уз вазифамни буйнумдан соқит қилдим.

Б о б о Х и т о б — Ҳа! Тақсиржон! Ман сизни муддаоингизни биламан. «Дарди кампир — гоза», дерлар. Сизни ҳам дардингиз тунда! (*Жойидан туруб,*

аччиглануб.) Куб яхши, ана ман ҳозир боруб буз бола-ларга: базм ва майхурликни бой қабул қилди, аммо домла имомимиз бу иш шаръий эмас, деб қуймади, дейман. Алар бу сўзни эшитуб, албатта, сизни имоматчиликдан бекор қиларлар.

Д о м л а (*қурқуб*) — Йук, йук, боруб мундоқ деман-э! Утурунг жойингизга, утурунг! Биз билмасдан сузлабмиз. Тавба қилдук, минбаъд мундай демаймиз-э, эшон бобо! (*Бойга қараб.*) Бой бобо! Энди бизга ижозат беринг, хуфтоннинг вақти ҳам булди, масжидга боруб, қавмимизни намозини уқуб берайлук. Худо хоҳласа, яна туйга келуб, хизмат қиламиз. (*Фотиҳа уқуб, чикиб кетар. Ҳеч ким урнидан турмас.*)

Б о б о Х и т о б (*домланинг орқасидан ола-ола қараб, сунгра юзини бойга қилиб*) — Бой амаки! Домла имомингизни берган маслаҳатини курдингизми? Агар бу гоҳ домлани сузиға кириб, базм қилиб бермасангиз, ҳаммадан айрилиб, беобру буласиз. Туйингизга маҳаллангиз кирмайдур. Қайси кун қулогимга чалинди: буз болалар айтар эмишларки, «Агар бой туйига базм ва майхурлик қилуб бермаса, бойни маҳалладан чиқаруб, туйига бормаймиз. Улса, уликини ҳам кутармаймиз». Дарвоқе, маним курсатган маслаҳатимга қараб иш қилмасангиз, маъракадан сунгра, эҳтимолки, бошингизга ёмон ҳодисалар пайдо булса, бой, бой амаки!

О қ с о қ о л (*ҳам бойга қараб*) — Албатта, албатта. Бобо Хитобни сузлари тугри. Сизга неча жиҳатдан фойдаси бор! Хоҳ букун, хоҳ бошқа кун ҳеч вақт сизни ишингиз маҳалласиз битмайдур. То шуларга риоя қилуб, қулларига нухтангизни бермасангиз булмайдур.

Б о й — Сизни сузингизга қараганда, биз эшак булуб нухтамизни буларга берар эканмиз-да. Эй бале-э, оқсоқол! (*Ҳаммалари кулишарлар.*)

О қ с о қ о л — Худо қилмасун, шухийлик қиламиз-да! Мундай хурсандлик кунларда (*қули ила курсатуб*) шулар ҳар нима қилса ҳам, майли, зарари йук.

Б о й — Ҳа! Худога шукур, яхши ва некбахт бандалардан эканмизки, шундай кунларга етдук. Энди шулар ҳар нима қилса ҳам, шукур қиламиз. Хуб, Бобо Хитобники ҳам маъқул. (*Эшназарга қараб.*) Эмди сиз гапуринг-э, Эшназарбой, қани, сиз нима маслаҳат берасиз?

Э ш н а з а р — Бизни десангиз, ота! (*Қули билан курсатуб.*) Бу томони Шаҳрихонгача боруб улоқ чоп-

қанмиз. Хайр, бу Шахрисабз, Бухоро, Каттақургон, Карминаларда булса, бизни қулимиздан улоғ чопмаган кубкори қолган йуқ, десак, шу нонингиз урсун, ишонингиз, ёлгон эмас. Ҳамма чоғондозлар мани фалончи бойни чоғандози, деб биларлар. Бу туйингизни овозасини эшитуб, албатта, ҳаммалари келарлар. Бизларни тарафларимизга мундоқча катта туйлар улоқсиз булмайду. Воқсан улоқсиз туй туй ҳам эмас-да, бой отажон! Сиз бу туйингизда ҳеч булмаганда, уч кун жудо катта дангиллаган кубкори берсангиз керак. Тўдадан улоқ олиб чиқаратургон чоғандозларга лоақал туя, от, эшак, жуда хасислик қилганда, тўн бермоқингиз лозим. Ҳа! Охир бечора чоғандозларни ҳам думоги чоғ булуб кетсун-да! Сизни давлатингиздан кам қиладими? Яна муни устига овозангиз чиқади. Обруй пайдо қиласиз.

Б о й (суюниб) — Ҳа, агар туйимга шундай кубкори берсам, овозам ҳали бу дунёни қуйунг, у дунёга кетадур-ку-я, лекин шу чоғандозларни улоғ олуб чопганда, «Ху, қизини», деб сукуб юборгани ёмон-да!! Майлими, Эшназарбой!

Э ш н а з а р (кулуб) — Э, бой ота! Содда экансиз, уша кун ўзингиз ҳавлида ўтурунг. Кубкориға боруб ҳам нима қиласиз? Хизмат булса, бизлар қиламиз. Асло парво қилманг! Уларни сукканини ўзингиз эшитмасангиз булгани. Одамлар катта-катта кишиларни орқасидан сукарлар, ҳали бизу сиз-ку!

Б о й — Воқсан рост дейсан, Эшназар углум! Биз ҳавлида чоғандозларни ҳақиға дуо қилуб утурармиз. Илоҳи, худони ўзи сақласун-ку, лекин мабодо биронтаси отдан йиқилуб буйни синмаса, туйим азага айланмаса, деб қурқаман.

О қ с о қ о л (бойга қараб) — Э! Иншоолло, ҳеч офат йуқ. Биласизми, бой бобо! Кубкоритозларни пири жуда зур! Хайр, бирон касофат булуб 3—4 таси улганга ҳам нима? Улса, ўз ажали билан уладурди-я. Сизни кубкорингиз улдурадими? Ваҳоланки, ажали етмаган одам минордан ҳам йиқилса, улмайду, дейлар.

Б о й — Рост, рост. (*Эшназарга қараб.*) Қандингни е-э, Эшназар, берган маслаҳатинг билан! Сани шунча мийанг бор экан-у, мани хабарим йуқ-а!! (*Кулишарлар. Хидирбой журасиға қараб.*) Сиз муғамбирлик қилиб бизларнинг сўзимизни ўғурлаб утурубсиз-а! Эмди маслаҳат сизга, нима дейсиз? Охий, суйлашуб утурунг, жура!

Х и д и р б о й — Маслаҳатчиларингизни берган маслаҳатларини ҳаммаси жойига тушти-ку! Аммо ма-ни ҳаслимга ҳалиям бир камчилиги бор, агар бемалол булса, айтар эдим.

Б о й (*таажжуб ва табассум қилуб*) — Утган ма-шойихлар айтган эканларки, «Маслаҳатлик тун қисқа келмас»; ман сизларни маслаҳат ошига чақирганим-дан муддаом туйим камчиликсиз булсун эди! Икки соатдан бери маслаҳатлашуб утурубмиз. Ҳалиям кам-чилиги бор экан-да? Хайр, қани гапурунг, бу азизлар билмаган камчилиги қасрда экан?

Х и д и р б о й — Жура! Бу улуг туйингизни биз майда шаҳримизни жувонлари ярамайдур, туғрисини айтсам, шаҳримизда яхши жувон ҳам қолган йуқ. У, бизу сиз, буз болалик вақтимизда базм қиладургон яхши жувонларни ҳозирги жувонлар тушларида ҳам курулмайлар. (*Бошини соллаб, қули ила тиззасига уруб.*) Хайф, шундай замонлар утиб кетди-я! Лекин, жура, ушал вақтларда бизларга ҳазрат Хизир қараган экан-да! (*Яна бошини соллаб, бир оз уйлаб тургандан сунг.*) Ҳали ман туйингизни бир камчилигини айтмоқ-чи эдимо. Суздан сўз чиқиб, шунча гапуруб кетубмизу хабаримиз йуқ. (*Еқасини ушлаб.*) Э, тавба! Одам қариса, лаққа булур, дерлар. Воқсан биз ҳам лаққи бу-лубмиз... (*Ҳаммалари бир-бирига қараб табассум қи-лурлар.*) Эшитаманки, Бухоро, Тошканд ва Фарғона тарафлариға бир қултум ҳаром сув билан ичатурган жуда паричеҳра жувонлар бор экан. Ана уша жувон-лардан 5—6 тасини тилигром билан чақириб кетур-сангиз, шу базмингиз ҳам базмжон булади-да, жура! Шу икки кунлик дунёда бизу сиз яна шундоқ кунлар-ни курамиз ё йуқ. Дам ганимат — дийдор ганимат. Шу вақтда кунглингизда ҳар қанча орзу-ҳавас булса, қилиб куйганингиз яхши.

Б о й — Э, офарин ақлингизга, жура! Туғрисини десам, булар берган маслаҳатлари бир тараф, якка узингиздики бир тараф булди-эй!

Х и д и р б о й (*жуда хурсанд булуб*) — Жура! Каттани ақли бошқа ва кичкинани ақли бошқа! Била-сизми? Бизлар бу (*соқолини ушлаб курсатар*) соқолни олуфталик кутига оқартурган, ҳали биз лаққи булуб қолган булсак ҳам, бу охир замон буз болаларини юзтасини ақли бизга бор.

Б о й — Рост, рост. Узингиз ҳам 32 гулахга олов куйган-да, жура! (*Ҳаммалари кулишарлар.*)

О қ с о қ о л (*Ҳожи бобога қараб*) — Сиз ҳеч гапурмайсиз, Ҳожи бобо! Бизларни маслаҳатимизни хоҳладингизми? Ҳар нима булса, сиз дунё курган; ҳаж тарафларини туйи қандақа буладур? Гаплашуб утурунг.

Ҳ о ж и б о б о — Ушбу йил Каъбатуллога бораётганимда, Истамбулда йигирма олти кун қолдим. Бир кун тахтдан тушурилган султоннинг икки угулчасини хатна қилмоқчи эканлар. 3—4 рафиқларим билан биргалашуб томошасиға бордук. 8 ошёналик бир катта ҳавлини тагига боруб стканимизда, рафиқларимнинг бири: «Ана шу ерда туй буладур», — деди. Дарвозаси тагига қоровул бўлуб турган бир турадан рухсат олуб, ичкари кирдук. Брути олунмаган бир турк бизларни 4-ошёнаға олиб чиқди. Қарасак, тахминан 30—40 киши Туркия амалдору аскарларидан ҳаммалари курсиларға утурубдурлар. Бизларға ҳам курси олуб келдилар. Лекин бизлар хушёрлик қилиб, «Курсиға утурмоқ дуруст эмас», деб ерга утурдук. 5—6 дақиқадан кейин ҳаммамизға бир истакандан чой бердилар. Чойни ичиб бўлуб эрдуки, болаларни ётқузуб келдилар. Сунгра ҳаммалари бирта-бирта чиқиб кетдилар. Бизлар ҳам шу ишга ҳайрон бўлуб чиқиб кушхонамизға келдук: сунгра баъзи одамлардан сурушдуруб билдикки, у ерларда туй ва базм, кубкори деган нарса йук экан.

Б о й — Худога шукур-э! Бо, узимиз нескбахт бандалардан эканмиз. У ерни одамлари дунёни фаҳмиға ҳам бормас эканлар-да!..

(*Шул аснода ташқаридан «тақ-тақ» товуши келур.*)

Б о й — Абдулаҳад! Ташқари қара! Ким келди.

А б д у л а ҳ а д (*ташқарига чиқиб келиб*) — Бонкни мирзоси эмиш. Бойға ишим бор, дейдур.

Б о й — Айт! Келсун.

(*Абдулаҳад чиқиб, бонк мирзосини бирга олуб кирар.*)

М и р з о — Ассалому алайкум!

Б о й (*хоҳламай, қовоқ солиб*) — Ваалайкум ассалом. Ҳа! Нима учун келдингиз, гапурунг?

М и р з о — Букун бонкага Пешовардан сизни отингизға Болтабой деган бир одам тарафидан беш минг сўм пул келди. Мана шуни повесткасини кетурдим. Дафтарға қул қўйуб олинг. (*Қултуғидан дафтари ни олуб бир жойни очиб, бой тарафиға узатар.*)

Б о й — Эшон Мирзо! Мани танымдан узингиз қул қўя қолинг. Мани қулум йук.

М и р з о — Нимага ёлгон суйлайсиз. (*Қули ила курсатуб.*) Мана шу қулларингиз узингизники эмасми?

Б о й (*табассум қилуб*) — Э, Мирзажон! Яъни хат битолмайман, деганимиз-да!

М и р з о — Жанобингиз умрингизда мактаб деган жойни ҳам курганингиз йуқ эдими?

Б о й — Йуқ, йуқ-э! Биз ҳам ун йил риззат тортиб мактаб гардини еган. Лекин (*пешонасини туртуб курсатар*) бу пешонамизга тақдир ёзмаган эканки, ҳеч нима булмай келдук! Мирзо ука!

М и р з о — Бой бобо, беҳуда айбни пешонангиз илан тақдирни буйнига қуйманг. Айб домлангизни нодонлигида экан. Агар домлангиз уқутмоқлик тариқасини яхши билса эди, сиз турт йилда бутун хат-савод чиқариб, яна жуғрофия, ҳисоб, тарихи ислом деган илмлардан ҳам хабардор булур эдингиз.

Б о й — Эмди билдук сиз ҳам жадидчилардан экансиз. Қуюнг, куп гапурмай, тезроқ дафтарга қул қуюб беринг! (*Мирзо димоғи қуюб дафтарга қул қуяр.*) (*Бой истехзо ила меҳмонларга қараб.*) Жуғрофия, тарихи ислом нима? Хайр, ҳисобни булса-ку, худога шукур, узимиз биламиз. Ҳалигача ҳеч бир ҳисобиға дар қолгонимиз йуқ. (*Ёқасини ушлаб.*) Тавба қилдим худоё! (*Мирзо кайфи учуб чиқиб кетмоқчи булар.*)

Б о б о Х и т о б (*қичқириб*) — Мирзо ака, (*бир пиёла чойни узатиб*) утурунг, бир пиёла чой ичиб кетинг!

(*Мирзо зур ила утуруб ичар.*)

О қ с о қ о л — Ана, бой! Айтмадимми туйни пулини худони узи сткурар.

Б о й — Ҳа! Бу ҳам худонинг марҳамати-да! Бу пул саккиз йилдан бери қуюб ёткон эди. Ана, баччагар туйхурларни насибасиға қарангки, муни худо тепа туйнукдан ташлади. Биз туй харожотиға ун минг сўм пулни тугунлаб қуйган эдук! Бу пул билан энди ун беш минг сўм булди.

М и р з о — Бой амак! Ҳали сиз туйингизда ун беш минг сўм харожот қилмоқчи булдингизми? Қилатурган туйингиз хатна туйими, никоҳ туйими?

Б о й (*бир оз аччигланиб*) — Хатна туйи қиламиз. Ҳа! Сизни хаёлингизда шунча пул ҳам озлик қиладурми? Биз сизни маслаҳат ошиға чақирган йуқ эдик-ку, Мирзо ука!

М и р з о (*жойидан оёққа туриб, бир оз шиддат ила*) — Ман бу ерга уз хизматим учун келдим. Сизға

маслаҳат бермоқ учун келган бўлмасам ҳам, лекин «Муъмин бародари муъмин», деган сўзни мазмунига амал қилиб, сизга хайрихоҳлик юзидан бир-икки оғиз гапурмоқни узумга лозим биламан. Бой амак! Хатна қилмак суннатдур. Бир суннатни бир жой кетурмоқ учун ун беш минг сўм харажат қилиб туй бермоқлик лозим эмас. Яъни киши хатна учун туй бермаган илагинакор бўлмайду. Туй ва азаларда пул исроф қилмоқ одати фақат бизнинг Туркистонда расм бўлуб қолубду. Бошқа мамлакат мусулмонлари мундай аҳмоқликни асло қилмайлар. Шунинг учун алар кундан-кун бой бўлуб, бизлар эса бу исрофкорлик сабабидан мулк ва молимиздан айрилиб, гадои ҳолига тушмақдамиз. Бой бобо! «Дуст ачитиб айтаду, душман кулдур», дерлар. Ман сизга холис дуст бўлганим учун айтарманки, қанча машаққатлар куруб топкан оқчангизни беҳуда срга исроф қилманг. Охири пушаймон булурсиз. Шу ун беш минг сўм оқчадан беш минг сўмини сарф қилиб уғулларингизни уқутсангиз. Ҳам уғулларингиз одам буладур ва ҳам қолган ун минг сўми киссангизда қолур.

Б о й (*жуда аччиғланиб*) — Э, Мирзо! Сан бир қатра жонинг билан манга насиҳат берасан. Ман сандан ҳали туй масаласини сураганим йуқ. Шунча отабобомиздан қолган урф-русумни сани бир оғиз гапинг билан барҳам берамизми? Бор, сан насиҳатингни узунга қил! (*Меҳмонларга қараб.*) Узи бошига шапка қуюб, яна одамларга насиҳат берадура-и?

О қ с о қ о л — Мирзо! Шу қилган беодабчилигинга бор, сени маҳалладан чиқардук! Эмди на тирикинга борамиз, на улукинга! Омин, (*ҳаммалари*) оллоҳ акбар. (*Фотиҳа уқурлар.*)

М и р з о (*бойга қараб*) — Хайр, бой бобо! Иншоолло, улмасам, охир ҳолингизни кўруб салом бераман. (*Чиқиб кетар.*)

П а р д а

ИККИНЧИ ПАРДА

Ҳовли манзараси, Бир тарафда 3—4 стулга б о й, о қ с о қ о л, д о м л а имом ва хатна қилинатурган б о л а утурарлар.

Д о м л а — Жаноб бой! Одамларни соат нечага хабар қилгон эдингиз?

Б о й — Баъзиларини соат саккизда, баъзиларини соат унда. Соатингизни кўрунг, неча бўлубду?!

Д о м л а (култугидан соатни чиқаруб) — Соат саккиз булбдур.

Б о й — Ҳа! Булмаса, одамлар ҳозир ксларлар.

(Шул аснода бир жувон ва бир ҳофиз (ашулачи) ксларлар. Салом бериб, ҳаммалари оёққа турарлар. Жувон бой ила кучоқлашуб қурушар, аммо бошқалари ила кул беруб қурушар.)

Б о й — Марҳамат қилсунлар, юқорига утсунлар!

(Жой курсатар. Жувон ила ҳофиз утуруб, фотиҳа укурлар.)

Ҳ о ф и з — Худо бой давлатларини зиёда қилуб мундан ҳам каттароқ туйларга сткурсин! Туйингиз муборак булсун, бой бобо!

Б о й — Куллуқ, қуллуқ. Хуш келубдурлар.

Ҳ о ф и з — Ж у в о н — Саломат! Саломат!

Б о й (кичқирар) — Абдулахад!

А б д у л а ҳ а д — Лаббе!

Б о й — Буларни олдига бир чойнак чой кстуруб қуй!

Эрмак қилуб утурсунлар! Ҳали ош тайёр булгани йуқ.

А б д у л а ҳ а д — Хуш! (Кста туруб қуяр.)

Б о й (углига қараб) — Уғлум, жувон акангни қошларига боруб утур! (Боруб утурар.)

Ж у в о н — Келинг, бойбачча! (Илтифот қилуб, бир писла чой берар.)

Ҳ о ф и з (жувонга қараб) — Бойбаччага чойқанд қилиб беринг!

(Жувон бойбачча қулидан пислани олуб, узи бир култ ичиб, яна қайтаруб берар.)

Б о й (оқсоқол ва домлага қараб) — Бекор утурманглар! Жувонга хушомад қилинглар! Чойқанд қилдируб ичинглар!

(Бой бир писла чойни жувонни олдига олуб кслар.

Жувон бир қулини бойни буйнига солган ҳолда чойқанд қилиб берар. Бой жуда севинуб, чойни ичиб маза қилар.)

Д о м л а (жувонга қараб) — Садағангиз булай, қайси кун сизни кучада куруб, диққат булуб салом

бердим. Дуруст илтифот қилмай, базур лабингизни пичирри қилиб утдингиз-о! Шундоқ келиб қулимга тушар экансиз-ку! Энди қалайсиз?

Ж у в о н (кулуб) — Эй, тақсир! Сиз уламо бўлуб шундайчин гапирасиз, айб эмасми?

Д о м л а — Эй дардингиз урсун! Тегишамиз-да, биз жувонбоз эмас, яъни рубоз. Фақат наззора қиламиз-да! *(Оқсоқолга қараб.)* Оқсоқол бобо! Бу офтобчага қаранг! Худони қудратидан ургулай, шундоқ паричехраларни яратубдур-о! Китобларга айтибдурларки, то одамга ишқи мажозий бўлмаса, ишқи ҳақиқийга асло етуб бўлмас экан.

О қ с о қ о л (бошини соллаб) — Ҳа, тақсир, албатта! *(Бир пиёла чойни олуб, жувонни қошига борар, қулини жувоннинг буйнига солуб, чойқанд қилдуруб олар. Яна жувоннинг юзидан упар. Ҳаммалари кулишурлар. Чойни ичиб, маizza қилар.)* Ҳо, лекин тоза қанд бўлубдур-дия!

(Шу аснода 3—4 нафар шаҳарнинг бой ва аёнлари салом бериб кирарлар. Ҳаммалари жойларидан туриб, «Марҳамат, марҳамат», деб аларни уткузарлар, алар утуруб, фотиҳа ўқурлар.)

Б о й — Хуш келубдурлар!

М е ҳ м о н л а р — Саломат, саломат! Туй муборак булсун!

Б о й — Қуллуқ, қуллуқ!

(Абдулаҳад дастурхон, нон, ширавор, чой кетурар. Оқсоқол дастурхон солар, нон ва лаъли қуяр. Узи ҳам утурар. Мехмонлар хуракка машғул булурлар.)

М е ҳ м о н л а р д а н б и р и (туй эгасига қараб) — Худо зиёда қилсун. Ажаб зебо туй қилубсиз! Алалхусус бу *(қули ила жувонни курсатар)* офтоб бутун ҳавлингизни мунаввар қилубдур! *(Жувондан илтимос қилар.)* Бизга яқинроқ утурунг-э, жонимга урунг! Дам ганимат, бир оз дийдор курайлуқ! *(Жувон келар, чойқанд қилуб берар.)*

Б о й л а р д а н б и р и (бошқа бирисига қараб) — Турдибойни векселини учут қилдингизми?

У л — Йуқ, учут қилмадук. Чунки у биздан мол олмайдур. Лоақал кучада курганда, бизга таъзим қилиб салом ҳам бермайдур-о! Биз уни векселини учут

қилсак-у, у бошқа кишидан боруб мол олсунми!
Қуйунг, мундақайин мутакаббир одамни векселини
қабул қилмай, хуб жойига тегурайлук. Охир келиб оёқи-
мизга бош қүйсун. Сунгра бир иш булур-да!

*(Шул аснода палов келур. Тановул қилурлар, қанд
келур. Шираворлар тақсим қилинур. Тобоқлар оли-
нур. Меҳмонларга тунлар кийгизилур. Муборакбод-
лик қилинур. Меҳмонлар фотиҳа уқуб, чиқиб кетар-
лар. Дастурхонлар йиғиштирилур.)*

Б о й (қичқирар) — Абдулахад!

А б д у л а х а д — Балле.

Б о й — Кеча тайин қилган гапим эсингга борми?
Албатта, хабардор бул! Гадойларни дарвозадан киргузма!
Камбагалроқ одам келса, уша сайисхона олдиға уткуза
қол! Уларга фақат ош ва нон берсанг буладур. Ширавор,
қанд-панд хожат эмас. Албатта, шундоқ қил, болам!

А б д у л а х а д — Хуш. *(Ишига кетар.)*

*(Яна 2—3 нафар мулла ила 2—3 нафар авом киши-
лар келарлар. «Марҳамат», деб жой курсатилур. Алар
«Сиз утунг», деб бир-бировларини турга утмоқға так-
лиф қилиб, қул ва этақларидан ушлаб тортишарлар.
2—3 дақиқадан сунг утурушиб, фотиҳа уқимоқға ҳам
қанча таклиф қилурлар. Табрик ва баёни хушомадий
қилинур. Оқсоқол дастурхон солар, нон, ширавор
қуяр. Сунгра палов қуяр. Ошға қул узатмоқға ҳам
қанча таклиф қилинур. Бир суякни ниҳоятда тоза
булгунигача чайнар. Бу орада жувонга қанча хушо-
мадлар қилинур, чойқанд қилдирилиб ичилур. Ош
сыйлгандан сунг қанд, тун берилур. Тун кийганларни
муборакбодлик қилинур. Меҳмонлар узун фотиҳа
уқуб, чиқиб кетарлар.)*

*Дастурхонлар йиғиштирилур. Бир нафар г а д о й,
т и л а н ч и келуб, очлигини арз этар. Бир кафгир
ош ёки бир дона нон беринглар, деб тавалло ва зори
қилур.)*

Б о й (гадойга қараб аччиғланиб) — Падар лаънат,
сани ким бу срга таклиф қилди? Чик, кет! Кузумға
курунма!

Г а д о й (йиғлаб) — Туйингизни овозасини эши-
туб, бир тош йулдан келдим. Мани ноумид қилманг,
хаққингизга куб дуо қиламан. Илоҳи бойбаччалар-
нинг катта туйини кўринг. Ман ожиз-нотавонни қу-
руқ юборманг.

Б о й (ниҳоятда аччиғланиб, оёқға турар) — Ман

гадойлар, камбагаллар учун туй қилганим йук. Йуқол,
э, санга йул берганни!.. (Гадойни қувиб чиқар.)

П а р д а

УЧИНЧИ ПАРДА

МАЙХУРЛИК МАЖЛИСИ

Меҳмонхонада Б о б о Х и т о б и л а О р з у қ у л, Т е ш а давра қилуб, чой ичишиб утуарлар.

О р з у қ у л (Бобо Хитобга қараб) — Бобо! Жувонингиз қани? Май нима бўлди? Икки соатдан бери қон булуб утурибмиз. Охий, тезроқ майхурликни иложини қилинг. Вақт утмасун!

Б о б о Х и т о б — Ман не биламан, бой биларларди-я. (Тешага қараб.) Тур! Теша, бойни чақириб кел!

(Теша бойга кетар.)

О р з у қ у л (бир оз аччиғланиб) — Э, бу бойингни қилатурган базмидан ургулай, бизларни ипсиз боғлаб қуюбдур. Шу бугун Ботур журам: «Юр, исловотга борамиз, пива зисфат қиламан», дейди. Қабул қилмадимки, бу кеча бойникига базм бор, деб.

Б о б о Х и т о б — Орзуқул! Куб бачалик қилма! Одам деган мунча енгил бўлмайдур. (Шул аснода бо й, Теша кирарлар.)

Б о й — Ҳа! Болам, нима дейсизлар?

Б о б о Х и т о б — Бой бобо! Ассалому алайкум! Жувонингиз қани? Охий, булар мани танг қилуб турубдурларки, вақт утди, қачон базм қиламиз, деб?

Б о й — Шошманглар, уғлум! Шу замон жувон келадур.

О р з у қ у л — Жувонни қасерга юбуровдингиз?

Б о й — Шу бугун жувон: «Баданим кир, ҳаммом бораман», деб жуда ялинаверди. Сунгра якка бормасун, деб Улмас журангиз билан бирга юбордим. Шу замон келар, бир фасл сабр қилинглар, уғлум. (Чиқиб кетар.)

О р з у қ у л (Бобо Хитобга қараб) — Э, бу бойинг ҳам тоза бемаза экан. Уша валади зино Улмасга жувонни қушуб юборадурму? Бу ҳаромзода аллақачон жувонни ишини биткарди... Уф! (Аччиғланиб, кузларини олайтириб, хафа булар.)

Б о б о Х и т о б — Ука! Одам деган мунча бадгумон булмайдур. Гумон одамни имонидан ажратадур экан, уша бечора Улмасни ҳаромзодалигини ҳалигача ҳеч кимдан эшитганимиз йук.

О р з у қ у л (қаҳр ила) — Сиз нима биласиз, э Бобо Хитоб?! Ман Улмасни ун йилдан бери ҳамма қилган ишларини биламан. Бу падар лаънат жуда бсандиша ҳаромзода-ди-я! Бу куб бесоқолларни пардасини йиртган. Ҳар ким буни кулига тушиди, то ушанга нақш қилиб урмаса, иложи йук. Хайр, ман бу бсандиша Улмасни то улдурмасам, номим Орзукул эмас экан-ди-я!

Б о б о Х и т о б (қурқуб) — Эй, Орзукул ука! Санга нима булди? Қуй бир фасл бсжанжал утурайлук. Биз бу срга жанжал учун келганимиз йук, вақти хушлик учун келган.

Б о й (кулиб кирар) — Мана-с! Жувонингиз ҳам келиб қолди. Ҳозир кирадур. *(Бобо Хитобга қараб.)* Буз болаларингизни ҳаммаси шулми?

Б о б о Х и т о б — Буз болаларни туққузтаси шу оқшом Пойқобокга бир жаллобга ваъдалик эканлар. Мандан жавоб олуб кетдилар. Хайр, ҳеч воқса йук, узимиз ҳам кифоя.

Б о й — Бу ҳам сизларни толсингиз-ди-я! Энди улар ичатурган майни ҳам узингиз ичиб, куб кайф қиласизлар. Қани, энди гапурунлар? Сизларга арақ ва пива кетурайми? Еки узум учун пишурулган мусалласи шаръийдан кетурайми?

Б о б о Х и т о б — Э, уша ҳаром пива ва арақни қуйунг, мусалласи шаръийни кетурунг! Бизлар ҳам шуни куброқ ичуб юрубмиз.

Б о й — Хуб, хуб! Мусаллас кетурамиз. Шукур, давлатхонамизда уч хум мусалласи шаръий бор. *(Чикиб кетар.)*

(Жувон ила Улмас кирар. Ҳаммалари хурсанд булуб, салом бериб, урунларидан турарлар. Жувон билан курушиб, қанча хушомадлар қилишуб, жувонни утқазурлар. Жувон Бобо Хитоб ила Улмасни уртасида турар. Бу ишга Орзукулни рашки келиб, ола-ола қарар.)

Б о й (кирар) — Жамоа, хуш келубсизлар!

Б у з б о л а л а р — Саломат, саломат!

(Шул аснода Абдулаҳад бир тағорани кутариб

кслар, тагорани уртага қуйиб, 2—3 шиша мусалласга ухшаган бир сувни тагорага қуяр. Ҳаммалари соқийликни Бобо Хитобга таклиф қиларлар. Бобо Хитоб қабул қилуб, мусалласдан бир пиёла тулдуриб, бойга узатарки, «Сиз мусалласни табаррукий қилуб беринг», деб.)

Б о й (пиёлани қулига олуб) — Шу жувонни саломатлигига! (Ичар.) (Бобо Хитобга қараб.) Хабардор бўлуб турунг! Мабодо буз болалар бирон кунгил қаролик қилмасунлар!

Б о б о Х и т о б — Йуқ, хотиржам бўлунг, бой бобо! Иншоолло, ҳеч нима бўлмайду!

(Бой чиқиб кетар. Бобо Хитоб унг тарафдан бошлаб, ҳаммаларига бир маротабадан мусаллас бсрар. Булар ҳам қанча муқаррарий таклифлар ила ичарлар. Буз болаларни боши қизир, жувонга хушомад қиларлар. Охир, жувонни уйнатмоқга қарор бериб, газал уқушуб, қарсак урарлар, жувон уйнар. Шул аснода б о й у г л и ила кириб, жувоннинг чаккасига бир неча қоғоз оқча ёпиштириб чиқиб кетар.)

Б о б о Х и т о б (жувонга қараб) — Укажон, дардингиз урсун, бир оз утуруб, дамингизни олинг. Жудо теллаб кетдингиз-ку!

(Румолчаси билан жувоннинг юзини артиб қуяр. Жувон яна аввалги жойига утурар.)

О р з у қ у л — Ҳой, жувон! Тасадуқингиз булай, бизларни ҳам ёнимизга келуб утурунг! Бизларни хоримиз борми? Ёнимизга утурмайсиз? (Қули ила Улмасни кўрсатуб.) Ё, бу гушна пурзур олуфтадан кўрқасизми? Мундақайин фута кўшқорк ишкам жизу бизларни ёнида кўб утурманг, пушаймон бўласиз.

(Жувон жойидан турмоққа ҳаракат қилар, аммо Улмас қўймасдан утқазар.)

У л м а с (аччигланиб) — Бизлар кучимизга гарқа, бизки гушна пурзур бўлсак, ана энди зўрликимизни курсатамиз-да!

(Орзуқул жойидан туриб, жувонни қулидан тортар. Улмас уни бир тарсаки урар, у мунни урар. Иккови сқалашур. Ҳамроҳлари ажратмоқчи бўлурлар, аммо кучлари етмайду. Кўб ғавго ва шовқинлашгандан сунг, Орзуқул қулига пичоқ олиб, Улмасни қулаб чиқар. Булар ҳам орқаларидан чиқарлар.)

Парда кутарилур. Эшназар сахнага баланд овоз ила чақирар: «Эрга душанба, сешанба, чаҳоршанба кунлари Афросиёда кубкори буладур. Курмаганлар армонда қоладур».

Парда тушар

ТУРТИНЧИ ПАРДА

Дукон манзараси. Бир нарса устида 3—4 туп ҳар хил чит турар. Бой кўҳна либос кийган, паришонҳол булуб Абдулаҳад ила чой ичишуб утурар.

Бой — Абдулаҳад, болам! Галадонда неча пул бор? Олиб, сана!

Абдулаҳад (санар) — Бир юз уттиз сўм 23 тийин пул бор экан.

Бой (ҳайрон булуб) — Оҳ! Мани хаёлимга пул куб эди-ку, нима булди?

Абдулаҳад — Турт минг сўмча пул бор эдики, «Бошқача туловим бор, яқинда бераман», деб куйдингиз. Сунгра туйга пул даркор булиб қолганда, олиб ҳарожат қилмадингизми?

Бой — Э, воқеан, рост дейсан-о! Туй ҳарожатига ун беш минг сўм пул стишмаганда, бу турт минг сўмни ҳам олуб ҳарожат қилувдим. Эсимда ҳам йуқ. Дафтарга қара! Туловимизни вақти қачон булса?

Абдулаҳад (дафтарга қараб) — Шу бугун 23 апрелда «Маскавский бонка»га беш минг сўм туловингиз вақти экан.

Бой (шошиб) — Оҳ! Уй, уйим куйди! (Абдулаҳадни сўкар.) Туловимизни вақти шунча яқинлашган экан-ку, нимага манга билдурмайсан?!

Абдулаҳад (шиддат ила) — Манга нима дейсиз? Ман уша турт минг сўмни олганингизда, шу гапни айтувдим. Сиз: «Э, худони узи еткурар», деб қулоқ солмадингиз.

Бой — Хайр, ҳар нима булди, майли энди. Сан дарров бориб, насияларни ундуриб кел. (Абдулаҳад салла ва жомасини кийуб, дафтарини қулига олар). Агар насиядан куп пул ундуrolмасанг, Хидирбой журамни қошларига боруб, уч минг сўм пул ундуриб кел!

Абдулаҳад — Хуб. (Чиқиб кетар.)
(Бой пешонасига қулини куйиб, хафа булуб утурар.)
Шул аснода «Маскавский бонка»нинг хизматкори

қулиға дафтар олуб кирар. Муни курган замон бой-нинг қути учар.)

Б о й — Ассалому алайкум, ҳа, мирзо, нима гап?!

М и р з о (повесткани олуб) — Шу бугун соат унда бонкага беш минг сўм туларсиз. Мана бу повесткани олуб дафтарга қул қуйунг! (Дафтариини узатар.)

Б о й (ялиниб) — Мирзожон! Узингиз қул қўя қолинг! Биласиз-ку, маним қулим йўқ.

(Мирзо қул қуйиб, повесткани бойга беруб чиқиб кетар. Бой яна ҳафа булуб утурар. Шул аснода бир харидор келуб, бир туп читни курар.)

Б о й — Ҳа, қайсиси маъқул бўлди?

Х а р и д о р (читларнинг у ёқ-бу ёғини куруб, охир бирини хоҳлар) — Муни олчини неча пул?

Б о й — Тангамири, неча олчин оласиз?

Х а р и д о р — Бир олчин олар эдим. Хайр, қирқ икки пул бераман-да, бой бобо!

Б о й (харидорнинг қулидан читни тортиб) — Сани бературган 42 пулинг қайси дардимга дармон буладур, кет! Бошқа жойни кур!

Х а р и д о р (ола-ола қараб) — Дардингиз жуда зур экан-дия! (Бир чиғиб кетар.)

(Бойни димоғи куйиб утирар. Шул вақтда кубкоритоз Э ш н а з а р кирар.)

Э ш н а з а р (хурсандлик ила) — Ассалому алайкум, бой бобо!

Б о й (қовоқ солуб) — Валейкум! Ҳа, Эшназар, тунов кун кубкори қандой ўтди? Қани, гапур!

Э ш н а з а р — Э, бой бобо! Кубкорини асло сўраманг. Шундақайин кубкори дунё бино булгандан бери асло булгани йўқ.

Б о й — Тез-тез гапур, қанақа бўлди?

Э ш н а з а р (ун бармоқини курсатуб) — Ун киши отдан йиқилиб, тўртгаси ўлди. Олтитасини оёқи синди. Беш от ўлди. Ун туққуз от касал булуб қолди.

Б о й — Илоҳи ҳаммаси ўлсун эди. Шу тўй ва базм ва кубкорини касофатига мани бало урди-ку!

Э ш н а з а р (ҳайрон булуб) — Бой бобо, худо сақласун. Сизни нима бало урди?

Б о й — Ун туққуз минг сўмни ҳеч беҳудага тўйга исроф қилдим. Ҳозир ғаладонимда икки юз сўмча ҳам пулум йўқ. Агар шу бугун бонкага беш минг сўм топ-шурмасам, дуконим печать буладур. Ана! Бало бундан ҳам зиёд буладурму? Эшназар! (Икки қулини кўзига қуйиб, йиғлар. Эшназарни кайфи учар.)

Э ш н а з а р (*бойга тасалли бериб*) — Э, бой бобо! Асло хафа булманг! Тақдирингизда шундоқ гаплар бор экан. Сиз ҳалиям нескбахт экансизки, шундоқ даврларни суруб қолдингиз! Энди улсангиз ҳамки, дунедан беармон кетарсиз. Гам еманг! Шукур, мана углунгуз катта булбур. Агар шу вақтда углунгузни қадокхонага элтиб қуйсангиз, ойига лоақал беш сум топиб, сизни баҳузур боқар. (*Чиқиб кетар.*)
(Бой бошини кутариб, хафа булбур утурад. Шул вақтда Абдулаҳад пишиб-ҳориб кирар. Дафтарни ерга отар.)

Б о й (*шошуб*) — Ҳа! Болам, неча пул ундурдинг! Қани, чигар?

А б д у л а ҳ а д — Насиялардан бир пул ҳам ундурганим йук. Биртаси: «Эрта кел», дейдур. Биртаси: «Ҳали савдо йук, келаси ҳафта бераман», дейдур. Яна биртаси айтадурки, «Шу кечалар тушимизда ҳам пулни рангини кўролмайдур. Бойингизга айтинг, яна 5—6 сум қарз беруб турсунлар. Ҳу, бозорлар яхши булбур, орқамизга офтоб текканда, пуллари ни берамиз-да!»

Б о й (*аччиғланиб*) — Бу кун пулни урнига гап олуб келдим, десанг-чи! Хидир журамга бордингми, у нима деди?

А б д у л а ҳ а д — Хидирбой журангизга боруб айтдимки, букун бойимизни катта туловларини ваъдаси стубдур. Ҳар нав қилуб уч минг сум топиб беринг эмиш. Журангиз айтдиларки: «Уҳ-ҳу! Энди журамизни туйидан еган палавимизни ҳар луқмаси минг сумга тушар экан-ди-я. Бориб айт: Журам бошдан кутлариға қараб олу сунлар эди».

Б о й (*журасини сукиб*) — Ҳали тайин мундоқ дедими? (*Тиззасига уруб.*) Ҳой, отанга! Бу дунёни жура ва ошноси ҳам бекор экан. Уф... (*Бестоқат булур.*) ...вақтида келиб ошингни ейлар, вандингни оларлар, тунунгни киярлар. Бир кун бошинга иш тушканда қочарлар. Ҳийла ва найранг қилиб, киноя ҳам айтарлар... Оҳ, золим фалак! Беобру қилдинг мани! Энди обруйим тукулди, шарманда булдум! Э, худ, ҳозир жонимни ол! Бу ҳолимдан минг мартаба улганим яхши! (*Абдулаҳадга.*) Абдулаҳаджон болам! Шу ёмон дам утурган билан ҳеч мурод ҳосил булмайдур. Энди нима қиламиз, охий!

А б д у л а ҳ а д — Ман билмасам. Узингиз биласиз.

Б о й (*бир оз уйлаб*) — Ҳа! Бир иш хотиримга келди. Дафтарни ичидан беш дона минг сўмлик векселни ол, Муродбойга боруб, ушанга қўл қўйдуруб кел! Бонкага қўюб, пул олуб, қарзимизни берамиз.

А б д у л а ҳ а д — Хуб. (*Векселни олуб кетар. 1—2 дақиқадан сўнг қайтиб келар.*) Муродбойингиз ҳам қабул қилмади. Айтадурки, хужайинингизни сармоёси тўйга тамом бўлди. Эмди сиқмоқга яқинлашган. Ман вексел бериб, бош оғруқ олайму? Мабодо синиб қолса, шунча пулни ман туласам керак. Бориб айтки, агар мани вексел бермаганим қаттиг тегса, хужайининг бонкага чилон булганда, мани векселимни учут қилмасун. Ман унга хушомад қилмайман.

(Шул аснода Судебний пристуф ила бир полиска кирар.)

Б о й — Вой, уйим куйди. Обруйим тукулди, энди улганим яхши! (*Доду фарёд қилуб чит тулларини устига узини ташлар. Пристуфни ёзгани қўймас.*)

(Судебний пристуф бойга дуқ уруб, молларини ёзмоқга машғул булур. Бой қўрқуб, бир четга пусуб утурар.

Шул аснода бонк м и р з о с и салом бериб кирар.

Судебний пристуф ила қурушкандан сўнг бойга қараб, деди:)

М и р з о — Ҳа! Бой бобо, охир ҳолингиз шу бўлдимиз? Қайси кун сизга айтмаб эдиммики, пулни исроф қилманг, пушаймон бўласиз. Ана! Ман шундоқ кунларни уйлаб, насиҳат қилиб эдим!

Б о й — Таъна қилманг! Тавба денг, болам! Илоҳи мундоқ қаро кунлар ҳеч кимнинг бошига тушмасун!

М и р з о (*таассуф қилиб, халққа қараб*) — Оҳ! Вой! Биз, Туркистон мусулмонлари, бу нодонлик балосидан қачон қутулар эканмиз? Бизларни илмсизлик шаробхўр қилди, жувонбоз қилди, аҳмоқ ва исрофкор қилди. Мана, охир беобрў ва хонавайрон қилди. Бошқа миллатлар топган пулларини илм ва маориф, дин ва миллат йулига сарф қилуб, кундан-кун тараққий топсалар, бизлар жаҳолат ва нодонлигимиз сабабидан топган молимизни ҳатто боғ ва ҳовлиларимизни сотуб, тўй ва аза, базм ва кубкори йулига ҳарожат қилуб, узгаларнинг бир парча нонига муҳтож ва хор-зор бўлмақдамиз. Агар биз, мусулмонлар, ушбу фурсат-

ларни ганимат билуб, туй ва азада, урф ва расм булган исрофларни бархам бермасак, озгина вақтда ҳозирги мулк-молимиздан ҳам айрилуб, узимиз дарбадар булурмиз. Олло таоло жумла мусулмон биродаримизга ибрат кузи берсун!

П а р д а

